

Embercsempész szovjet katonák a magyar–szovjet határon 1956–1957-ben – Két dokumentum az Ukrán Biztonsági Szolgálat Szaklevéltárából ^[1]

Az Ukrán Biztonsági Szolgálat Szaklevéltárában folytatott kutatásaim során számos olyan iratra bukkantam, amelyek az 1950-es években a Magyar Népköztársaság és a Szovjetunió közötti kárpátaljai határszakasz illegális átlépésére vonatkozó információt vagy adatot tartalmaznak. Jelen publikációm keretében két dokumentum segítségével az itt zajló tiltott határátlépés, mint társadalmi jelenség egy meghökkenítő esetsorozatjára hívom fel a figyelmet. Olyan „kihágásokat” mutatok be, amelyek során a magyar–szovjet határ törvénytelen átlépését, polgári személyek jogosulatlan átjutását/átjuttatását a Kárpátalja területén diszlokált szovjet hadsereg katonái szervezték meg, vagy ilyen cselekményekben közreműködtek. Ez az esetsorozat időben korlátozott lehetett, nyilvánvaló, hogy összefüggésben állt az 1956. október–november fordulójától a magyar–szovjet határövezetben, Kárpátalja felől látványosan felerősödő katonai aktivitással, a rendszeressé váló csapatszállításokkal, utánpótlás-szállításokkal, a katonai konvojok gyakori áthaladásával. A hermetikusan lezárt szovjet–magyar határon a határőrizeti szervek az amúgy is nagyméretű, s jóval leleményesebb elrejtőzési lehetőségeket kínáló katonai gépjárműveket (tehergépkocsik, dzsipek) egyáltalán nem, vagy csak az átlagosnál jóval felületesebben ellenőrizték, a hadseregben mindenki a katonai konvojok minél gyorsabb és zökkenőmentesebb áthaladásában volt érdekelt.

Bevezető:

A magyar–szovjet határ illegális átlépésének kérdése 1945–1956 között

Az illegális határátlépés kérdése a második világháború után egy olyan történeti problematika, amely az utóbbi időben egyre jobban foglalkoztatja a hazai történésztársadalmat. Öröndetes módon ebben a témakörben egyre több publikáció lát napvilágot. Noha az 1947. évi párizsi békeszerződéstől, amely nemzetközi jogi értelemben is rögzítette Magyarország határait, az 1988–1989. évi rendszerváltásig tartó időszakban Magyarország öt állammal (Ausztria, Csehszlovákia, Szovjetunió, Románia, Jugoszlávia) volt szomszédos, a hazai tudományosság leginkább az ország nyugati és déli, Ausztriával és Jugoszláviával szomszédos határán megvalósuló illegális határátlépési kísérletekre fókuszál.^[1] Ez érthető is, hiszen nyilvánvaló, hogy a leggyakoribb esetszám erre a határszakaszra esik, s ebben az időszakban – beleértve az 1956. évi forradalom leverését követő hónapokat is – a legtöbben, kivándorlási céllal, az ország végleges elhagyásának szándékával, Magyarország felől Ausztriába szöktek követve el az illegális határátlépés cselekményét.^[2]

Az Ukrán Biztonsági Szolgálat Szaklevéltárában^[3] folytatott kutatásaim során számos olyan iratra bukkantam, amelyek az 1950-es években a Magyar Népköztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége közötti határszakasz illegális átlépésére vonatkozó információt vagy adatot tartalmaznak. A témával összefüggő elsődleges kutatási eredményeket egy szerényebb forrásközlemény keretében bocsátom közre, ezzel felhívva a figyelmet arra, hogy az illegális határátlépési esetek 1947 után nemcsak a „legfrequentáltabb” övezetnek számító magyar–osztrák államhatáron fordultak elő, hanem Magyarország és az úgynevezett „népi demokratikus” (szocialista) országok közös határterületén is. Ennek vizsgálata célszerű lenne, már csak azért is, mert egyes időszakokban az illegális határátlépés Magyarország és a vele szomszédos szocialista országok viszonylatában is rendkívüli mértékben felerősödött, sőt, tömegessé vált. Gondoljunk a magyar–csehszlovák határon 1945–1948 között zajló eseményekre, a magyar–jugoszláv határt is érintő 1956-os menekülthullámra vagy a magyar–román határon uralkodó állapotokra 1988–1989-ben.

1944–1945 után az államhatárok hermetikus őrzése a háború után sokáig megoldatlan volt, a kárpátaljai folyamatossan szöktek át a határon, főleg Csehszlovákiába és Magyarországra.^[4] 1945. szeptember–októberben több mint hatszáz embert fogtak el a zöldhatáron, s a menekülők között mindenféle társadalmi réteg képviselői ott voltak, még kommunisták is.^[5] A kárpátaljai magyarság, amelynek településterülete tömbszerűen helyezkedett el a határ szovjet oldalán, közvetlenül a határsávban, az évszázados tapasztalatai birtokában nyilván a szovjet átlagnál jobban ismerte az ottani terepviszonyokat. Így közülük sokan, a természeti akadályokat leküzdve, elvileg könnyebben átjuthattak Magyarországra. A magyarok jelentős része számára azonban ilyen – illegális – eszközök igénybevételére egyáltalán nem volt szükség, ugyanis sokuknak rokonai, hozzátartozói éltek a „népi demokratikus” Magyarországon, így szigorú eljárásrend keretében, útlevelelük birtokában, nyomós indokkal (rokonlátogatás, különféle hivatalos ügyek intézése) bizonyos időközönként, meghatározott időtartamra legálisan is átmehtek Magyarországra. Érdemes megemlíteni, hogy még az 1956. évi forradalom napjaiban is háromszázhatvan kárpátaljai lakhellyel rendelkező szovjet állampolgár tartózkodott Magyarországon. A KGB^[6] Kárpátöntúli Területi Parancsnokságának 1957. január 12-i szolgálati jelentése szerint a háromszázhatvan főből addigra kétszázhatvanan visszatértek a Szovjetunióba, a Magyarországon maradt száz főből pedig nyolcvannégy személy igazoltan, hosszabbított vízummal élt ott.^[7] Egy korábbi, 1957. január 8-án kelt jelentéshez mellékelve megtaláljuk a Magyarországon tartózkodó száz fő listáját is a pontos adataikkal (név, lakcím a Szovjetunióban, magyarországi bejelentett tartózkodási cím stb.), amiből valószínűsíthető, hogy a döntő többségük magyar nemzetiségű volt.^[8]

A munkácsi Ciri és Metód tér (Fő utca) 1957-ben
Forrás: Fortepan/Répay András 115469. sz. felvétel.

Az illegális határátlépések tekintetében a levéltári források számos más típusú, tehát nem a szülőföld társadalmi, gazdasági, egzisztenciális, netán politikai, ideológiai háttérű végleges elhagyásának (emigráció) körébe sorolható, elgondolkodtató esetet tárnak elénk. A legkülönfélébb motivációkkal találkozhatunk, az államhatáron átnyúló, mindkét irányba működő csempészhalózatok működtetésétől kezdve egészen a – KGB interpretálása szerinti – hidegháborús diverzáns akciókig (Nyugatról a Szovjetunióba) bezárólag. Mint ismert, az Ukrán Felkelő Hadsereg (UPA)^[9] és az Ukrán Nacionalisták Szervezete (OUN)^[10] 1947 végéig nyílt partizánharcot folytatott a nyugat-ukrajnai megyékben (Lvov, Tyernopol). Noha Kárpátalján az UPA és az OUN gyér hálózattal rendelkezett, a hegyvidéki lakosság körében számos aktív támogatójuk volt. Itt az UPA legaktívabb sejtje a Huszti járásban tevékenykedő, Vaszil Pahirja vezette alakulat volt. Annak ellenére, hogy a KGB közel egy tucatnyi különleges operatív egységet hozott létre e csoportok likvidálására az utolsót csak 1956-ban sikerült felszámolnia.^[11] Ezen

alakulatok utánpótlását 1956-ig részben a csehszlovák–szovjet vagy a magyar–szovjet határon néha legálisan, máskor pedig illegálisan a Szovjetunióba érkező ukrán emigráns nacionalisták biztosították.

Embercsempészet és a szovjet hadsereg fegyverkezési problémái

A magyar olvasóközönség számára most az itt első ízben közölt két dokumentum révén egy másik meghökkentő jelenségre világítok rá. Olyan „kihágásokról” lesz szó, amelyek során a magyar–szovjet határ illegális átlépését (polgári személyek jogosulatlan átjuttatását) a szovjet hadsereg katonái szervezték meg, vagy ilyen cselekményekben közreműködtek. Megítélésem szerint ez az esetcsoport időben korlátozott lehetett, nyilvánvaló, hogy összefüggésben állt az 1956. október–november fordulójától a magyar–szovjet határővezetben, Kárpátalja felől látványosan felerősödő katonai aktivitással, a rendszeresre váló csapatszállításokkal, utánpótlás-szállításokkal, a katonai konvojok gyakori áthaladásával. A jelenség nagyságrendjét és kiterjedését egyelőre nem tudtam felmérni, ám minden bizonnyal nem tévedek, ha azt feltételezem, hogy jóval több alkalommal került sor ilyesmire, mint amennyi ebből a két dokumentumból kihámozható. Egyrészt ez a fajta katonai aktivitás a határ illegális átlépésének olyan (újfajta) módját kínálta, ami az illetékes szovjet hatóságok (határőrség, katonai rendészet) képviselői köréből csak nagyon keveseknek juthatott eszébe.

Ráadásul a magyarországi forradalom után megerősítették a határvédelmet, és szigorúan ellenőrizték a határ menti településeket a szovjet–magyar határővezetben.[12] A hermetikusan lezárt szovjet–magyar határon a határőrizeti szervek az armúgy is nagyméretű, s jóval leleményesebb elrejtőzési lehetőségeket kínáló katonai gépjárműveket (tehergépkocsik, dzsipek) egyáltalán nem, vagy csak az átlagosnál jóval felületesebben ellenőrizték, a hadseregben mindenki a katonai konvojok minél gyorsabb és zökkenőmentesebb áthaladásában volt érdekelt. Másrészt a 2. számú dokumentumban leírt tényállás, miszerint egy, a Kárpátoninenni Katonai Körzettel nagyon távol eső Belaja Cerkovban lakó civil nő is így jutott át a határon, arra utal, hogy a hadseregen belül létezett egy olyan szűkebb információs kör, amely hajlandó volt ilyenfajta „szolgáltatás” nyújtására. Az illető Belaja Cerkovból nyilván úgy utazott Ungvárra, hogy már tudta, kihez vagy kikhez kell fordulnia. A határon való átjuttatás megszervezésében és kivitelezésében közreműködő szovjet katonák az esetek nagy részében minden bizonnyal anyagi ellenszolgáltatásért cserébe álltak kötélnék, ám a 2. számú dokumentumban feltűnő Lebegyev ezredes történetében az sem kizárható, hogy a hierarchián belül elfoglalt pozíciója tette lehetővé számára a határátlépést: egyszerűen parancsba adta a kiskatonának, hogy vegye fel őt és fiának feleségét a Magyarországra induló gépjárműbe. Nem biztos, hogy a kiskatona rögtön arra gondolt, hogy felettese ezt felsőbb utasítás híján teszi, és jogosulatlanul utazik Magyarországra, hiszen a paranccsal kapcsolatban egyszerűen nem volt mérlegelési lehetősége. **(Lásd a 2. sz. iratot!)**

Racionálisan nehezen érthető meg az 1. számú dokumentumban leírt eset, amely arról szól, hogy egy szovjet katonatiszt úgy visz át Magyarországról a Szovjetunióba egy magyar állampolgárságú nőt, hogy elrejtíti őt a gépkocsijában. Minden bizonnyal a kettejük jövője feletti aggodalom olyan emocionális frusztrációt okozott nála, ami felülírta a józanságot. Abban bízott, hogy a szovjet hatóságok nem fogják felgöngyöltetni, hogy a társa hogyan jutott át a Szovjetunióba, s a magyar Igazságügyi Minisztérium engedélyének birtokában szovjet részről is gyorsan megszerezheti a hivatalos okmányokat a házasságuk szentesítéséhez. **(Lásd az 1. számú iratot!)** Az eset dilemmák elé állít bennünket a tekintetben, hogy mit gondoljunk erről a férfiról. Egyrészt ne feledjük, hogy szovjet katonatisztként a magyar forradalom véres leverésében tüntette ki magát, másrészt emberileg imponáló, hogy nem hagyta cserben az állapotos és betegeskedő szerelmét, kész volt elmenni a végsőkig az addig törvénytelen kapcsolatuk törvényesítése érdekében, akár még törvénytelen cselekmény végrehajtása árán is.

Felmerül a kérdés, hogy a Szovjetunióba „csempészett” magyar nő és a Magyarországra jogosulatlanul átutazó szovjet katonák és polgári személyek vajon milyen büntetésre számíthatnak. 1957. január-februárban a Szovjetunióban az 1926. november 22-től hatályban lévő büntető törvénykönyv volt érvényben. A törvény 84. paragrafusa rendelkezett az illegális határátlépést sújtó szankciókról. Eszerint, ha valaki megfelelő engedély (útiokmány) nélkül lépi át a Szovjetunió államhatárát, belép a Szovjetunió felségterületére, vagy ily módon hagyja el a Szovjetunió területét, egy év kényszermunkára vagy 500 rubel pénzbírság megfizetésére kötelezhető. Meg kell említenünk, hogy ennek a paragrafusnak a hatálya nem terjedt ki azokra a külföldi állampolgárokra, akik politikai vagy vallási meggyőződésük miatt üldözésnek voltak kitéve az országukban, és emiatt menedékkjogra voltak jogosultak a Szovjetunióban.[13] Érdekes, hogy a törvény sokkal kevésbé volt megengedő azokkal szemben, akik illegális határátlépést megvalósításában segédkeztek. A törvény 59. paragrafusának 10. pontja ezeket a személyeket legalább egyéves szabadságvesztéssel és teljes vagyonekobzással, halmozati esetben, súlyosbító körülmények megléte esetén akár kivégzéssel büntette.[14] A Szovjetunió kollektív államfői testülete, a Központi Végrehajtó Bizottság és a Népbiztosok Tanácsa 1935. július 17-én hozott egy rendeletet, amely a Szovjetunió határővezetbe történő illegális belépést és illegális tartózkodást szankcionálta, amit az 1926. évi büntető törvénykönyv 84. paragrafusának módosításaként is lehetett értelmezni: az ilyen cselekményeket egytől három évig terjedő szabadságvesztéssel kellett büntetni. Mivel a rendelet szó szerint lágerben történő elzárást íranyzott elő, gyakorlatilag az 1926. évi büntető törvénykönyv által kiszabható büntetési terminust maximalizálta.[15] Az ellenkező irányú tiltott határátlépés (vagyis a Szovjetunióból külföldre) jogszabályi szankcionálását a Központi Végrehajtó Bizottság és a Népbiztosok Tanácsa 1936. október 5-i rendelete cizellálta, s akárcsak az illegális belépés, úgy az illegális kilépés tekintetében is egytől három évig terjedő időszakban határozta meg a szabadságmegvonás időtartamát.[16]

Az 1. számú dokumentumban felbukkanó magyar állampolgárságú nőnek minden bizonnyal nem volt szerencséje. Ugyanis az 1957-ben is érvényben lévő 1926. évi büntető törvénykönyv *expressis verbis* csak azokat az illegálisan a Szovjetunióba lépő külföldi állampolgárokat mentesítette a törvény hatálya alól, akiket politikai vagy vallási meggyőződésük miatt a hazájukban üldöztek, és emiatt menedékkjogra voltak jogosultak. Ezzel szemben az 1958. december 25-től hatályba lépő új büntető törvénykönyv illegális határátlépést szankcionáló 20. paragrafusa már úgy fogalmazott, hogy a cikkely hatálya nem terjed ki azokra a külföldiekre, akik nem a meghatározott törvényi rend keretében érkeznek a Szovjetunióba vagy menedékkjogra jogosultak. Vagyis az új jogi szabályozás – elvileg – kiterjesztette azok körét, akiket nem lehetett büntetni, minden olyan külföldi állampolgár esetében elvetette a büntethetőséget, akik illegálisan a Szovjetunió területére léptek, nem csak azok esetében, akik menedékkjogra voltak jogosultak. Persze az kérdés, hogy az 1956. évi magyar forradalom eseményei (politikai üldöztetés) hivatkozási alapul szolgálhattak-e arra, hogy egy magyar állampolgár, aki illegálisan lépte át a Szovjetunió határát, menedékkjogért folyamodjon a Szovjetunióban.[17] Feltételezhetjük, hogy az illető valamilyen méltányossági oknál fogva (fokozott egészségügyi veszélyeztetettsége a betegsége és áldott állapota miatt, a férje érdemei a magyar „ellenforradalmi zendülés” leverésében), „megúsztta” a szovjet bíróság eljárást és jogi felelősségre vonást. Erre enged következtetni, hogy a dokumentum szerint a tiltott határátlépés ellenére a szovjet belügyi szervek rendelkeztek a lakhatási engedélyről, illetve elindították a hivatali procedurát a szovjet állampolgárságának megadására. Mindezek ellenére mégsem kizárt, hogy mivel magyar állampolgár volt, a magyar törvények alapján felelősségre vonták. E tekintetben az akkor hatályban lévő büntető törvénykönyv volt az irányadó. Ennek 48. paragrafusa szankcionálta a tiltott határátlépést, mint bűncselekményt, s mindjárt az első pontja úgy rendelkezett, hogy öt évig terjedő fogházal büntetendő, aki a határt meg nem engedett módon lépi át.[18] Egyelőre csak feltételezésként fogalmazható meg, hogy 1956–1957 fordulóján szovjet állampolgárok illegális átjuttatása a szovjet–magyar határon a szovjet hadsereg Kárpátalján diszlokált egységeinek körében nem csak alkalomszerűen fordult elő, hanem kapcsolati hálózatok révén, részben anyagi ellenszolgáltatásokért cserébe működött. Amennyiben ezt a későbbi kutatások igazolják, az itt publikált eseteket nyugodtan sorolhatjuk majd az „embercsempészet” fogalomkörébe. Ám az első kutatási eredmények már anélkül is hasznosak, hogy most egyértelműen állást tudnánk foglalni ebben a kérdésben. Az itt közölt dokumentumok jól érzékeltetik a szovjet hadseregen belüli, a magyar forradalom leverése idején (is) meglévő diszfunkciókat és fegyverkezési problémákat.

Az iratok közlésének szempontjai

Az iratok eredeti tagolásán és elrendezésén nem változtattam. Mindkét orosz nyelvű iratot a saját fordításomban adom közre. Az orosz nyelvű eredeti dokumentumok rövidítéseit meghagytam. Az orosz nyelvű dokumentumokra kézírással vezetett záradékokat, utasításokat kurzíváltam. Az 1995. évi LXVI. törvény (a köziratokról, a közléveljárásokról és a magánlevéltári anyag védelméről) 24. §-nak 1. pontjában foglalt rendelkezés értelmében az 1. számú iratban szereplő magyar állampolgárságú személy nevét anonimálva, csak a vezeték- és keresztnévének kezdőbetűit feltüntetve adom meg.

Iratok:

1.

Az Ukrajnai KGB Kárpátotúli Parancsnokságának K-vonalon tett jelentése egy magyar állampolgár illegális átviteléről a Szovjetunió területére Kijev, 1957. január 25.

Jelentés K-vonalon[19] Ungvárról
USZSZK Minisztériumának Állambiztonsági Bizottsága 2. Igazgatósága parancsnokának
Szurkov elvtársnak[20]

1957. január 23-án a Kárpátotúli Terület Végrehajtó Bizottsága Belügyi Igazgatósága Útlevel-nyilvántartási Osztályán megjelent Alekszandr Zinovjevics Jurcsenko (született: 1921-ben a Vorosilovgrádi terület Sztarobelszki körzetének Sulginka falujában) katonatiszt, a Szovjet Hadsereg alhadnagya, az SZKP tagja, aki kitüntetésben részesült a magyarországi ellenforradalmi zendülés leverésében való részvételéért, és jelenleg a Kárpátotúli terület Perecsény településén teljesít szolgálatot. Jurcsenko B[...] A[...] magyar állampolgárságú nővel (született: 1931-ben Jászberényben, Magyarországon) együtt jelent meg, és bejelentette, hogy házasságot szeretne vele kötni, továbbá aziránt érdeklődött, hogy ezt hogyan lehetne elintézni.

A felolytatott vizsgálat során megállapítást nyert, hogy Jurcsenko 1957. január 8-án jött Magyarországról a Szovjetunióba, áthozta a határon B[...]t, úgy, hogy elrejtette őt az autójának a belsejében.[21]
B[...] a Magyar Népköztársaság Igazságügyi Minisztériumától engedélyt kapott arra, hogy házasságot kössön Jurcsenkóval. Teherbe esett tőle, s egy sikertelen vakbélműtétet követően megbetegedett.

Jurcsenko 1946-tól 1957-ig teljesített szolgálatot Magyarországon, ahol 1955-től élt együtt B[...]val. Döntést hoztunk B[...] nyilvántartásba vételéről és lakhatási engedélyének megadásáról, illetve a Belügyi Igazgatóság révén kérvény elindításáról a szovjet állampolgárságának megadására.[22]

USZSZK KGB Kárpátontúli Területi Parancsnokságának parancsnoka
Szavcsuk alezredes[23]

25. sz.
1957. január 25.
Leadta: Zitronyec
Vette: Sivanov 1957. január 26-án 23.50-kor

Az irat jelzete: UA – Галузевий державний архів Служби безпеки України – Фонд 1 – Опис 1 – Справа 1012 – Аркуш 139–139об. – Orosz nyelvű kézirásos eredeti.

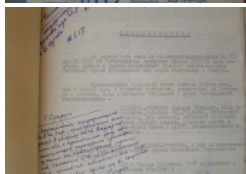
2.

Az Ukrajnai KGB Kárpátontúli Parancsnokságának jelentése szovjet állampolgárok illegális határátlépéséről Magyarországra a szovjet–magyar határon
Ungvár, 1957. február 9.

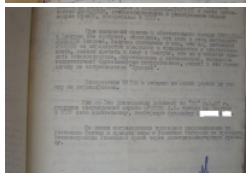
Az Ukrajnai KGB Kárpátontúli Parancsnokságának jelentése szovjet állampolgárok illegális határátlépéséről Magyarországra a szovjet–magyar határon. Ungvár, 1957. február 9.

[3]

[4]

[5]

[Tovább a galéria oldalára](#) [6]

Ukrán SZSZK
Minisztertanács Állambiztonsági Bizottsága
Kárpátontúli Területi Parancsnokság
1957. február 9.
2/3/252. sz.
Ungvár

Szigorúan titkos

USZSZK Minisztertanácsa Állambiztonsági Bizottsága 2. Igazgatósága parancsnokának
Ny. V. Szurkov elvtársnak
Kijev[24]

Különjelentés

Ez év január 24-én a KGB Ungvári Helyőrségének operatív főmegbízottjától, Sirkov őrnagytól olyan adatok birtokába jutottunk, melyek szerint a Szovjet Hadseregben szolgálatot teljesítő katonák törvénytelenül visznek át polgári személyeket az államhatáron Magyarországra.

A jelzés alapján vizsgálatot folytattunk le, melynek során megállapítottuk, hogy ez év január 2-án, egy Ungvárról induló autókönvojjal Magyarországra vitték az Ungvári Állami Egyetem ötödéves hallgatóját, Ljudmilla Jefimovna Lebegyeva-Krotyenkót (született: 1934-ben a Sztálini terület Gorlovka városában), akinek a férje, Vladek Lebegyev, a Szovjet Hadsereg 61297. számú, Magyarországon állomásozó katonai alakulatának hadnagya.

Lebegyeva-Krotyenkóval együtt, ugyanazzal az autókönvojjal, mindenfajta jogosultság nélkül jutottak Magyarországra: Tamara Ivanovna Matyjas (született: 1927-ben Tulában), az Ungvári Tiszti Ház gépirónője, és egy Belaja Cerkov városából (Kijevi terület) érkező ismeretlen nő, akinek a vezetéknevét nem sikerült megállapítanunk.

Matyjas és a Belaja Cerkovból származó nő ugyancsak a férjeik miatt lépték át a határt, akik a Szovjet Hadseregnek az 1956. októberi események miatt Magyarországon bevetett egységeinél teljesítenek szolgálatot.

Ez év január 12-én, ugyancsak egy Ungvárról Magyarországra tartó katonai konvojval engedély nélkül ment Magyarországra a Szovjet Hadsereg tartalékos ezredese, Lebegyev, a fent említett Lebegyev hadnagy apja.

Január 24-én Lebegyev ezredes a menyasszonyával,[25] Lebegyeva-Krotyenkóval és a fiával, Lebegyev hadnaggal együtt, akit a Kárpátonnineni Katonai Körzet Személyzeti Osztályára irányítottunk, a törvényes rend szerint visszatért a Szovjetunióba.

Lebegyevék engedély nélküli Magyarországra utazásának okát és körülményeit kivizsgáltuk. Ennek során kiderítettük, hogy Vladek [!] Lebegyev hadnagy felesége és apja értesítést kaptak arról, hogy Lebegyev hadnagyot fosztogatás miatt letartóztatták és felelősségre akarják vonni, ezért úgy döntöttek, hogy Magyarországra mennek hozzá, amiben katonák voltak a segítségükre, akik egy katonai konvojval haladtak át a határon, és kihasználták, hogy a Luzsanka határőrszpon szolgálatot teljesítő határőrök nem voltak eléggé éberek.

Matyjas és a Belaja Cerkovból származó nő Szovjetunióba való visszatérésére vonatkozóan egyelőre nincs információnk.

Ahogy Önnek 1957. január 8-án K-vonalon jelentettük, A. Z. Jurcsenko Magyarországról a Szovjetunióba hozta a vele együtt élő magyar állampolgárságú B[...]. A[...]. [26] A határőrizeti szervek vonalán vizsgálatot folytattunk le, és intézkedéseket fogantatosítottunk abból a célból, hogy jobban ellenőrizzék a Szovjet Hadsereg katonáinak áthaladását a szovjet–magyar államhatáron. [27]

USZSZK KGB Kárpátontúli Területi Parancsnokságának parancsnoka
Szavcsuk alezredes

Az irat jelzete: UA – ГДА СБУ – Фонд 1 – Опис 1 – Справа 1012 – Аркуш 137–138. – Orosz nyelvű gépelt eredeti.

[1] Lásd erre: Zsiga Tibor: A „vasfüggöny” és kora. Budapest, 1999.; Orgoványi István: Menekülés a Vasfüggönyön át. Tiltott határátlépések 1945 és 1950 között. *Betekintő*, 2017. 1. sz. 1–25.; Orgoványi István: Disszidálási kísérletek földön, vízen, levegőben 1950–1956. *Betekintő*, 2017. 2. sz. 1–19.; Bencsik Péter: *Kelet és Nyugat között. Államhatárok, úti okmányok, határátlépés Magyarországon és Csehszlovákiában (1945–1989)*. Budapest, 2019. 341–362.; Bencsik Péter: Tiltott határátlépések Magyarországon az 1950-es és 1960-as években. *ArchívNet*, 2021. 6. sz.

[2] Lásd erre még a *Rubicon* történelmi magazin 2019. évi 7., *Vasfüggöny 1948–1989* című tematikus számát. Ebben különösen az alábbi, alapvetési eredményeket összegző cikkekre hívnám fel a figyelmet: Gecsényi Lajos: Vasfüggönytől vasfüggönyig, 1948–1957. Uo. 4–11.; Tóth Imre: Frontváros vagy érintkezési pont? Sopron a vasfüggöny tövében, 1948–1989. Uo. 12–23.; Orgoványi István: Tiltott határátlépési esetek a nyugati határon. Uo. 24–35.; Gyarmati György: A Vasfüggöny végnapjai 1989. Az állambiztonsági szervek alkonya Magyarországon. Uo. 44–56.

[3] Ukránul: Галузевий державний архів Служби безпеки України. A továbbiakban: ГДА СБУ. A levéltár nevének teljes, szó szerinti fordítása Ukrán Biztonsági Szolgálat Állami Szaklevéltára, ám mivel az Ukrán Biztonsági Szolgálat maga is egy állami szakszerv, az „állami” jelzőt az egyszerűség kedvéért a továbbiakban elhagyjuk a magyar fordításból.

[4] 1944-et megelőzően éppen ellentétes irányú „népességmozgás” figyelhető meg: a közös magyar–szovjet határ 1939. szeptemberi létrejöttét követően tömegessé vált az elsősorban baloldali érzelmű magyarországi és kárpátaljai zsidók, illetve a kárpátaljai szláv ajkú (ruszin, ukrán) lakosok átszökése a „zöldhatáron”. Az ily módon a szabadság és a jobb élet reményében, vagy éppen a katonai és munkaszolgálat elkerülése céljából a Szovjetunióba távozó magyar honosságú személyek számát a mértékadó források is legalább 20 ezerre becsülik. Ez az adat talán nem is földtől elrugaszkodott, hiszen a magyar határőrizeti szervek jelentései arra engednek következtetni, hogy a kárpátaljai kommunista érzelmű ruszinok és ukránok naponta 10-14 fős csoportokban távoztak a kárpátaljai falvakból. A nagyságrendeket jól mutatja, hogy a Magyar Királyi Rendőrség Ungvári Határőr Kapitányának egyik összesítése szerint, csak az 1939. október 13. és november 2. közötti három hétben 457 személy távozott a Szovjetunióba. Dupka György: „*Ne ítéljétek el!*” Zsidó népirtás, antiszemita üldözés Kárpátalján a náci és a kommunista eszmék nevében (1938–1991). Ungvár–Budapest, 2015, 28–32. Dupka György Botlik József adataitára támaszkodik.

[5] Oficinszkij Román: Népeességmozgás és identitás. In: *Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra*. Szerk.: Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Budapest, 2010, 259.

[6] 1954-től a – hivatalosan a Szovjetunió Minisztertanácsa alá rendelt – szovjet állambiztonsági szerv nevének a magyarban is elterjedt és közismertté vált rövidítése. Oroszul Комитет государственной безопасности, szó szerinti magyar fordítása: Állambiztonsági Bizottság.

[7] Lásd: P. D. Szavcsuknak, a KGB Kárpátontúli Parancsnoksága vezetőjének szolgálati jelentése V. F. Nyikitscenkónak, az USZSZK Minisztertanácsa Állambiztonsági Bizottsága elnökének. Ungvár, 1957. január 12. ГДА СБУ, Фонд (Ф.) 1, Опис (Оп.) 1, Справа (Спр.) 604, Аркуш (Арк.) 117–121.

[8] Ny. P. Davidovnak, a KGB Kárpátontúli Parancsnoksága 2. Igazgatósága parancsnokának jelentése Cselnokovnak, az az USZSZK Minisztertanácsa Állambiztonsági Bizottsága 2. Igazgatósága 1. Részlege parancsnokának. Ungvár, 1957. január 8. ГДА СБУ, Ф. 1, Оп. 1, Спр. 604, Арк. 113–114. (A mellékelt lista külön paginálva: 1–13.)

[9] УРА: Українська повстанська армія (Ukrán Felkelő Hadsereg).

[10] ОУН: Організація українських націоналістів (Ukrán Nacionalisták Szervezete).

[11] Oficinszkij Román: Alternatíva. Ellenzéki mozgalom. In: *Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra*. I. m. 226–227. old.

[12] Uo. 228.

[13] A jogszabály teljes szövegét lásd: *Сборник документов по истории уголовного законодательства в СССР и РСФСР 1917–1952 гг.* Под ред.: И. Т. Полякова. Москва, 1953, 274.

[14] Uo. 271.

[15] Uo. 385.

[16] E. A. Скобина: Уголовная ответственность за незаконное пересечение государственной границы в истории отечественного уголовного законодательства. *Вестник Омского университета /Серия «Право»*, 2018. 2. sz. 34.

[17] A törvény szövegét lásd: *Ведомости Верховного Совета СССР*, 1959. 1. sz. 1–6.

[18] Az 1948/XLVIII. törvénycikkről van szó. Lásd: Corpus Juris Hungarici. Az 1948. évi XLVIII. törvénycikk a büntetőtörvények egyes fogvatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról. In: *NetJogtár*. net.jogtar.hu Letöltve: 2021. november 25.

[19] A K-vonal vagy K-telefon az egyes igazgatási szervek – ebben az esetben a katonai szervek – közötti gyorsabb és hatékonyabb összeköttetést és kommunikációt lehetővé tévő zártkörű közigazgatási telefonrendszer.

[20] Szurkov, Nyikolaj Vasziljevics (1904–1985) orosz származású szovjet katonatiszt, 1954. júniustól 1959. júliusig az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa Állambiztonsági Bizottsága 2. Igazgatóságának (Elhárítás) parancsnoka, 1948-tól ezredes.

[21] Az orosz nyelvű eredetiben a „в кузове автомашины” kifejezés szerepel. Minden bizonnyal valamilyen nagyobb méretű katonai terepjáróról lehetett szó, amelynek utasterében a magyar állampolgárságú nőt könnyebben el lehetett rejteni.

[22] Az aktában megtalálható még a Nyikolaj Szurkov ezredes által A. P. Voronyin ezredesnek, a KGB 2. Főigazgatósága 9. Osztálya vezetőjének készített 1957. február 5-i jelentés, amely szó szerint megismétli a január 25-i K-vonalon közölt jelentés tartalmát. Lásd: ГДА СБУ, Ф. 1, Оп. 1, Спр. 1012, Арк. 140.

[23] Szavcsuk, Prokofij Demidovics (1918–?) ukrán származású szovjet katonatiszt, 1948–1952-ben a Komszomol Herszon Területi Központi Bizottságának első titkára, 1952–1954-ben a KGB Kárpátontúli területi Parancsnokságának helyettes vezetője, 1954. júniustól 1959. decemberig a KGB kárpátaljai parancsnoka, 1955. októbertől alezredes, 1957. novembertől ezredes.

[24] A jelentés első oldalának bal szélén két kézírásos utasítás olvasható: 1) „Cselpanov elvtársnak. Tájékoztassa a 2. Főigazgatóságot és intézkedjen a Belaja Cerkovból származó nő személyazonosságának megállapítása érdekében. [Olvashatatlan kézjegy – S. A.] 1957. II. 18.” 2) „Szuprun elvtársnak. Tájékoztassa a 2. Főigazgatóságot, egyúttal utasítsa a KGB Kárpátontúli Parancsnokságot, hogy intézkedjenek azoknak a személyazonosságának a kiderítése érdekében, akik segítettek a határ törvénytelen átlépését. Vegye fel a kapcsolatot [olvashatatlan név – S. A.] elvtárral, és közösen intézkedjenek a Belaja Cerkovból származó nő személyazonosságának kiderítése érdekében. Tájékoztassa Rigov elvtársat. [Olvashatatlan kézjegy – S. A.] 1957. II. 17.”

[25] Az orosz eredetiben is szó szerint az ezredes és a „menyasszonyával” szó szerepel, de ez nyilvánvalóan a jelentéstevő tiszt bakija vagy a gépirónó elírása lehet, hiszen L. J. Lebegyeva-Krotyenko nem Lebegyev ezredes, hanem a fia, Lebegyev hadnagy társa volt, s mivel már férjezett nevén szerepel ebben az iratban is, nem a menyasszonya, hanem a felesége volt.

[26] Lásd az 1. sz. iratot.

[27] A második lap alján kézírásos záradék olvasható: „Tájékoztattuk a KGB Kijevi Parancsnokságának 2. Osztályát. A dokumentumot a 205. sz. ügyiratban helyezzük el. [Olvashatatlan kézjegy] 1957. IV. 1.”

Cimkék:

[Az 1956. évi magyar forradalom](#) [7]

[Szovjet–magyar határszakasz](#) [8]

[Illegális határátlépés](#) [9]

[Ukrán fegyveres ellenállás a Kárpátokban](#) [10]

[Ukrán Biztonsági Szolgálat Szaklevéltára](#). [11]

Kiadás: 22. évfolyam (2022) 1. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/embercsempesz-szovjet-katonak-a-magyar-szovjet-hataron-1956-1957-ben-ket-dokumentum-az-ukran>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/embercsempesz-szovjet-katonak-a-magyar-szovjet-hataron-1956-1957-ben-ket-dokumentum-az-ukran>

[2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/1_sz_forterpan_115469.jpg

[3] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/az-ukrajnai-kgb-karpatontuli-parancsnoksaganak-jelentes-szovjet-allampolgarok-illegalis/2sz1old.jpg>

[4] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/az-ukrajnai-kgb-karpatontuli-parancsnoksaganak-jelentes-szovjet-allampolgarok-illegalis/2sz2old.jpg>

[5] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/az-ukrajnai-kgb-karpatontuli-parancsnoksaganak-jelentes-szovjet-allampolgarok-illegalis/2sz3old.jpg>

[6] <https://www.archivnet.hu/az-ukrajnai-kgb-karpatontuli-parancsnoksaganak-jelentes-szovjet-allampolgarok-illegalis>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/az-1956-evi-magyar-forradalom>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szovjet-magyar-hatarszakasz>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/illegalis-hataratlepes>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ukran-fegyveres-ellenallas-a-karpatokban>

[11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ukran-biztonsagi-szolgalat-szakleveltara>